

на роботу Московським плановим інститутом, який на той час знаходився в Самарканді. Після його реєвакуації Т. запросили працювати в Ленінградському плановому інституті, у якому він викладав протягом 1943–1944 рр.

Незважаючи на важкі воєнні роки, Т. продовжував активну наукову роботу. Він написав низку праць, які відображали світові проблеми ведення фінансового господарства в умовах війн ХХ ст. Проте головним у науковій роботі вченого були дослідження питань фінансової теорії та практики в умовах соціалізму, з традиційним для того часу протиставленням їх «буржуазним» фінансам. Про це свідчать праці Т. першої половини 1940-х років: «Основні проблеми теорії радянських фінансів у зв'язку з питаннями методології методики, пропедевтики економічної теорії соціалізму», «До питання про дію закону вартості в реформованому вигляді та природу грошей і кредиту в соціалістичному устрої», «Новітній розвиток форм короткострокового кредиту. До питання про відмінні ознаки позик Держбанку СРСР та їх класифікація», «До питання про сутність і форми розрахунків та платежів із взаємних боргів і правових вимог соціалістичних організацій», «Система буржуазного кредитно-банківського права й основи техніки операцій капіталістичних банків», «Історичні передумови фінансів і їх виникнення в докапіталістичних антагоністичних суспільствах. Фінансові та постфінансові системи покриття матеріальних витрат, що викликані функціями суспільної влади».

У перші дні після визволення рідного міста у 1944 р. Т. повертається до Одеси, щоб відновити наукову та освітянську діяльність. На нього чекала кафедра фінансів у Одеському кредитно-економічному інституті, яку він уславив як один із провідних центрів фінансової думки України. Т. також був запрошений завідувати кафедрою політекономії Одеського державного університету. Проте виснажлива наукова та організаційна робота підірвали здоров'я вченого. Через хворобу Т. не міг продовжувати активну наукову та викладацьку діяльність. Це бачили його колеги, коли разом з ним поверталися до Одеси. Він був дуже засмучений і мовчав майже весь час. «Очевидно, — писав проф. С. Я. Боровий, який їхав разом з ним, — у нього тоді починалася та душевна хвороба, яка звала його в могилу після повернення в Одесу».

Помер Т. після тривалої хвороби наприкінці січня 1945 р. в м. Одесі.

В. М. Федосов, П. І. Юхименко

**ТІНБЕРГЕН
ЯН**
(1903–1994)

*Tinbergen
Jan*

— видатний нідерландський вчений-економіст, перший лауреат Нобелівської премії з економіки (1969; разом з Р. Фрішем), нагороджений за створення та застосування динамічних моделей у складі економічних процесів. Народився в Гаазі (Нідерланди) в родині вчителя середньої школи. Навчався в Амстердамському університеті, університеті Еразмуса в Роттердамі, Лейденському університеті. Т. відомий завдяки науковим розробкам насамперед з економетрики; він створив першу національну макроекономічну модель. У 1922–1926 рр. навчався на фізичному факультеті Лейденського університету. У 1929 р. здобув докторський ступінь з фізики за дисертацію «Проблеми мінімуму у фізиці та економіці». Т. одним із перших почав застосовувати математичний апарат до вивчення економічних процесів і створювати моделі для їхнього опису. У 1929–1944 рр. — співробітник відділу з вивчення ділових циклів Центрального статистичного бюро.

Упродовж 1931 р. Т. читав лекції зі статистики в Амстердамському університеті, а з 1933 р. — професор економіки в Нідерландській школі економіки (м. Роттердам).

У 1936–1938 рр. Т. працював у Лізі Націй у Женеві (Швейцарія). Разом із колегами-економістами (включаючи Р. Фріша) заклав основи економетрики, що поєднала статистику й економічний аналіз. Т. обіймав посаду директора Центрального бюро планування Нідерландів (1946–1955), а у 1947 р. його обрали президентом міжнародного економетричного товариства.

З 1956 р. працював у Нідерландській школі економіки за спеціальністю «планування економічного розвитку».

Внесок Т. у розвиток економічної науки охоплює три важливі блоки: економетричний аналіз, побудова різноманітних економіко-математичних моделей; теорія і практика економічної політики; проблеми світової економіки, перебудова міжнародних економічних відносин. Вчений був причетний до створення нової економічної дисципліни — економетрики та відкриття «паутиноподібної теореми», яка сприяла поглибленню розуміння механізму формування цін на сільськогосподарську продукцію в межах теорії ізольованого ринку, а також стала відправним пунктом для сучасної динамічної теорії в цілому. Одна з перших глобальних економетричних моделей розроблена Т. у роботі, присвяченій економічному розвитку США, а саме взаємозв'язку між різними підрозділами американської економіки за період між закінченням Першої світової війни і початком Великої депресії. Уперше було проаналізовано цикл не як одичне явище, а як повну динамічну модель взаємозалежних змінних у кількісних виразах. У короткостроковій економетричній моделі прогнозу економічного розвитку Нідерландів змодельовані програми розвитку основних галузей економіки, зовнішньої торгівлі, конкурентоспроможності, структури доходів населення та ін.

Непересічне значення мають роботи Т. з циклу економічної політики, зокрема, сформульований ним принцип відповідності цілей економічної політики та наявності засобів її реалізації. Так, Т. серед можливих цілей економічної політики визначав: обсяги державних витрат; рівень зайнятості; розміри інвестицій; загальний рівень виробництва; сукупний попит; сальдо платіжного балансу; динаміку реальної зарплати; стабільність цін. Важливим положенням з точки зору формулювання проблем політики та їхнього оптимального вирішення є відмінність між якісними і кількісними інструментами. Якісні інструменти як компонент певної політики наявні за умови зміни сутності, тобто типу певних структурних зв'язків, які існували до цього. Кількісний інструмент означає незмінність типу і характеру зв'язків, іншим стає тільки числове значення певного інструменту. Відповідно система політики, що складається лише з кількісних інструментів, — це кількісна політика; політика, в якій переважають якісні інструменти — якісна політика. Крім кількісної політики, де існують лише декілька інструментів, таких як податкова політика і дисконтна політика, є ряд складніших політик якісного характеру, спрямованих на глибокі й всеосяжні перетворення, які Т. назвав політикою економічних реформ, економічної модернізації. Такі реформи містять п'ять етапів:

- а) збереження структури з помірними змінами в кількісних інструментах;
- б) помірні структурні зрушення із серйозними змінами в таких інструментах, як податкова політика, соціальне страхування, субсидії і т. ін.;
- в) реформи мікроструктурного рівня шляхом зміни умов конкуренції: антитрестівська політика, свобода торгівлі, вільне ціноутворення;
- г) зміни в структурі монетарної системи;

д) зміни в організації бізнесу або форм власності.

У працях з економічної політики Я. Тінберген належну увагу приділяв питанням планування та економічного прогнозування, маючи на увазі не лише теоретичні, а й суто практичні аспекти. Очолюючи Центральне бюро планування Нідерландів протягом 1945–1955 рр. та створений за його ініціативою Комітет з планування ООН у 1965–1972 рр., Т. обстоював поетапний (постадійний) підхід до організації планування на макроекономічному рівні. На макростадії визначаються динамічні характеристики ВВП, валових інвестицій, споживання, обсяги експорту та імпорту. Наступними є галузева, прогнозна та регіональна стадії. Ці проблеми висвітлені в таких працях, як «Теорія економічної політики» (*On the Theory of Economic Policy*, 1952), «Економічна політика: принципи та побудова» (*Economic Policy Principles and Design*, 1956), «Централізація і децентралізація в економічній політиці» (*Centralization and Decentralization in Economic Policy*, 1954) тощо. Його праці у цій сфері розглядаються як відправний пункт при обговоренні будь-якої проблеми економічної політики.

У середині 1950-х років сферою дослідження Т. були проблеми економічного співробітництва і розвитку через процеси створення ЄЕС, а також поглиблення розриву між «багатою Північчю» та «бідним Півднем» — ці терміни введені ним у науковий обіг. Коло наукових інтересів Т. доволі широке. В узагальненому, теоретико-методологічному плані він намагався подолати істотну ваду попередньої економічної науки — статичність, створюючи динамічні економетричні моделі. Зокрема, на основі виробничої функції Кобба – Дугласа Т. проаналізував динаміку головних макроекономічних показників: капіталу, праці та обсягу ВВП для Німеччини, Великобританії, Франції і США за період з 1870 по 1914 р.

У 60-ті роки ХХ ст. він виконував функції консультанта-радника при урядах Індії, Єгипту, Туреччини, Суринаму, Чилі, Індонезії, Сирії, Іраку й Лівії, консультував міжнародні організації — Світовий банк, Європейське об'єднання вугілля і сталі, різноманітні підрозділи ООН. У цей же період Т. розробляв кількісні моделі планування у сфері освіти й оптимального розміщення капіталовкладень та виробництва за регіонами у масштабі країни. З 1966 по 1972 р. був головою Комітету планування розвитку ООН, мав істотний вплив на формування міжнародної стратегії розвитку в 70-ті роки ХХ ст.

Т. зробив значний внесок у теорію і практику міжнародної економічної політики. За його керівництвом була підготовлена доповідь під егідою ООН «Перебудова міжнародного економічного порядку». Вагомими були пропозиції Т. щодо реформування світової валютної системи, встановлення науково обґрунтованих цінкових співвідношень на готові вироби та сировину. Діяльність групи Т. в ООН стала передумовою формування сучасної структури міжнародного поділу праці, прийняття важливих документів VI спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1974 р.: Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку та Хартії економічних прав і обов'язків держав. Ці рішення започаткували процес демократизації міжнародних економічних відносин, диверсифікації міжнародного поділу праці, включення до його системи ширшого кола рівноправних суб'єктів світогосподарських зв'язків. Основоположні принципи Т. щодо головних тенденцій та перспектив розвитку міжнародної економічної системи знайшли концентроване втілення в нобелівській лекції «Про міжнародний поділ праці», у якій він накреслив шляхи, напрями і механізми забезпечення світової економічної рівноваги, привернув увагу до необхідності подолання слаборозвинутості найбідніших країн Азії, Африки, Латинської Америки. Він зазначав, що проблема розвитку набула в наш час глобальних масштабів і є одним

із пріоритетних завдань світового співтовариства при формуванні й реалізації міжнародної економічної політики. Глобальний характер цієї проблеми зумовив необхідність розроблення спеціальних програм, прийняття відповідних документів та створення спеціальних інституцій для сприяння економічному розвитку. У 1969 р. на 22-й сесії Генеральної Асамблеї ООН прийнято Декларацію соціального прогресу і розвитку; у грудні 1986 р. на 41-й сесії Генеральної Асамблеї ООН — Декларацію про право на розвиток. Це право підтверджено у Віденській декларації та Програмі дій, прийнятих на 2-й Всесвітній конференції з прав людини (червень 1993 р.). Право на розвиток визнане універсальним, що є невід'ємною частиною основних прав людини. Одним із пріоритетних напрямів у політиці міжнародного сприяння розвитку є офіційна допомога розвитку (ОДР) — техніко-адміністративний термін, який використовується Організацією економічного співробітництва і розвитку з 1969 р. для позначення офіційної форми міжнародної допомоги країнам, що розвиваються. Згідно з концепціями 70-х років ХХ ст. про перебудову міжнародних економічних відносин і встановлення нового економічного порядку та з іншими документами, які розроблялися за безпосередньої участі Т., розвинуті індустріальні країни є основними донорами держав — отримувачів офіційної допомоги розвитку.

У 1973–1975 рр. Т. працював професором у Лейденському університеті. Останні 20 років життя присвятив пошуку шляхів розв'язання глобальних світових проблем і побудови оптимального економічного устрою суспільства. Цим проблемам присвячені останні книги вченого: «Виробництво, дохід і добробут: у пошуках оптимального устрою суспільства» (Production, Income and Welfare: The Search for an Optimal Social Order, 1985) та «Безпека і рівність у світі» (World Security and Equity, 1990). Т. був редактором часопису «Внесок в економічний аналіз». Крім Нобелівської премії, Т. нагороджено премією імені Еразма (Роттердамського) Європейського фонду культури (1967), більш ніж 20 почесними вченими ступенями різних університетів і коледжів.

Помер і похований у м. Гаага.

Література: 1. Блауг М. 100 великих економістів после Кейнса / М. Блауг ; пер. с англ. — СПб. : Економ. школа, 2008. — С. 292–296.

А. С. Філіпенко, В. І. Філіпенко

ТКАЧЕНКО
МИХАЙЛО СТЕПАНОВИЧ
(1879–1920)

Ткаченко
Михаил Степанович

— український партійний та державний діяч, виконував обов'язки міністра фінансів Української Народної Республіки (окремі періоди січня — березня 1918 р.).

Народився в селянській родині. Освіту здобув на юридичному факультеті Київського університету. Був одним з лідерів студентської громади, очолював гурток пропагандистів, який готував партійні кадри для Революційної української партії. Спрямування цього гуртка було «виразно марксистське».

З 1 листопада 1917 р. Т. ухвалою Української Центральної Ради призначений генеральним секретарем судових справ, із січня 1918 р. — народним міністром судових справ УНР, а з березня 1918 р. — міністром внутрішніх справ, одночасно в січні — березні 1918 р. виконував обов'язки